

Loppuraportti

Maria Tolsa

30.8.2024

Helsingin Sanomain Säätiön toimittajastipendiaatti 2023–2024

Europäische Journalisten-Fellowships -ohjelma, Freie Universität Berlin

Viimeisenä päivänäni yliopistolla heinäkuussa 2024 istuin seminaarihuoneessa kirjoittamassa saksan kielikurssin loppuesseettä. Aiheena oli yksi saksalaisen yhteiskunnan instituutioista, Freiwilliges soziales Jahr eli julkisrahoitteinen nuorten aikuisten vapaaehtoistyöohjelma.

Tehtävänä oli tarkastella aihetta eri näkökulmista annettujen artikkelien pohjalta. Siispä pyörittelin esimerkiksi kysymystä, olisiko oikein, jos "vapaaehtoisvuoden" nimissä nuoria veloitettaisiin paikkaamaan joidenkin alojen työvoimapulaa vai pitäisikö yhteiskunnan pystyä järjestämään (pätevän) työvoiman rekrytointi muulla tavoin.

Kokeen jälkeen katsoin heijastustani kampuksen Silberlaube-rakennuksen ovelta. Osapuilleen samassa kohtaa seisoin syyskuun 2023 alussa. Aloitin silloin saksan kielen Vorkursin eli yliopiston kielikeskuksen ennen lukukauden alkua tarjoaman kuuden viikon intensiivikurssin, jota nimitin boot campiksi. Koko kieli tuntui ärsyttävältä arvoitukselta, melkein mahdottomalta ratkaista.

Nyt taputin itseäni olalle: saksa tuntui enää *kiinnostavalta* arvoitukselta. Kielitaitoni kohentaminen oli ollut yksi stipendivuoteni päätavoitteista ja olin onnistunut siinä.

Olin toki matkan varrella ymmärtänyt, että Mark Twainin sutkauksessa on perää: saksan kielen täydelliseen omaksumiseen lienee riittävästi aikaa vain vainajilla. Nyt pystyin kuitenkin operoimaan monenlaisilla käsitteillä yhteiskunnallisista aiheista. Olin myös muun muassa alkanut lukea romaaneja saksaksi – huvikseni. Siinä missä syksyllä lukeminen tuntui raskaalta työltä, nyt jo odotin seuraavaa hetkeä, jolloin ehtisin kirjan ääreen.

Opiskelin saksaa yliopiston tarjoamilla erinomaisilla kielikursseilla koko vuoden. Kevätlukukaudella kävin lisäksi työväenopiston teatteri-improvisaatiokurssilla. Siellä sai höpöttää saksaksi koko rahan edestä, kun päätyi osaksi milloin mitäkin improvisoitua kohtausta, joissa ovelta ovelle kiertävä myyjä kaupaa taikapilliä pulujen karkottamiseen parvekkeelta ja niin edespäin.

Yliopistolla myös tentin jo talvella saksaksi kurssin, joka käsitteli Weimarin tasavallan politiikkaa ja kulttuuria. Halusin testata, miten kävisi. Olin tyytyväinen: läpi meni. Sain täydet pisteet niistä kysymyksistä, joihin ennätin vastata. Kielioppivirheistä ei tässä tentissä onneksi sakotettu.

Stipendiohjelman plussia ja miinuksia

Stipendiohjelmamme EJF:n alku sen sijaan kangerteli. Kun yliopiston luentokausi lokakuun puolivälissä alkoi, emme olleet kokoontuneet vielä kertaakaan. Jokin tapaaminen peruuntui

kokonaan, toiseen ei saapunut kuin muutama ihminen. Varsinaisesti ohjelma pääsi käyntiin viikoittaisine Jour Fixe -tapaamisineen vasta marraskuun alussa.

Tietynlainen takkuilu leimasi ohjelmaa pitkälle talveen. Jour Fixe -seminaareissa esimerkiksi kävi puhumassa monia kiinnostavia vieraita, joiden esityksistä ja mahdollisesti myös yhteystiedoista oli monille meistä iloa. Joistakin puhujista oli kuitenkin hankala hahmottaa, miksi juuri he olivat valikoituneet vieraisiksi. Toisinaan kävi ilmi, että vieras ei ollut etukäteen kovin tarkkaan tiennyt, millaiselle yleisölle hän oli tullut puhumaan. Ehkä siksi jotkin esityksistä olivat varsin yleisluontoisia. Toiset taas olivat liiankin spesifejä niche-aiheista, joista meille kiinnostava osuus olisi ollut tiivistettävissä pieneen pähkinänkuoreen.

Lukukausien välisellä luentotauolla helmikuun lopulta huhtikuun alkuun teimme ekskursioita Berliinissä. Vierailimme muun muassa eri mediataloissa, valtiopäivätalossa ja Saksan hallituksen viestintäosastolla. Osa vierailuista oli puhtaasti turistikerroksia, mutta esimerkiksi Tageszeitung-lehden toimituksessa pääsimme seuraamaan aamun toimituskokousta ja tapaamaan toimitusten edustajia. Huhtikuun lopussa kävimme vielä parin päivän matkalla Essenissä Stiftung Presse-Haus NRZ:n, yhden stipendiohjelman rahoittajista, vieraina.

Kaiken kaikkiaan voi sanoa, että Jour Fixe -tapaamiset ja vierailut palvelivat osaltaan toista stipendivuoteni päätavoitteista: oppia lisää saksalaisesta yhteiskunnasta. Saimme monenlaista yleissivistävää tietoa.

Joskus tapaamisten tai ekskursioiden kiinnostavinta antia olivat sellaiset kohtaamiset, joissa paljastui rivien välistä jotakin yhteiskunnassa vallitsevista asenteista. Sekin on arvokasta.

Tekemisen vapaus, mukavat kollegat

Projekteistamme eli lopputöistämme aloimme puhua stipendiaattikollegoiden kesken jo syksyllä. EJV-ohjelman virallisissa puitteissa asiaan päästiin kuitenkin vasta alkuvuonna 2024. Sitä ennen projekteja ei otettu yksityiskohtaisesti puheeksi.

Aikaisemman HS-stipendiaatin loppuraportista huomasin, että heillä oli ollut lukuvuoden aikana viisi niin sanottua kollokviumia – meillä oli niitä varsinaisesti vain yksi tammikuun lopussa. Heinäkuussa saimme lisäksi mahdollisuuden harjoitella loppuesitelmää ennen stipendiohjelman päätösjuhlaa.

Varsinaista syytä kollokviumien vähyyteen en tiedä. Lienee mahdollista, että kesken lukuvuoden tapahtunut henkilöstövaihdos ohjelmassa vaikutti jollain tavalla asiaan. Syntyi joka tapauksessa vaikutelma, että EJV-ohjelman puolesta saimme positiivisessa mielessä vapaat kädet tehdä, mitä halusimme. Negatiiviseen ajatteluun taipuvainen voisi kysyä, oltiinko ohjelmassa kovin kiinnostuneita siitä, mitä olimme tekemässä. Toisaalta ohjelman johtaja vastasi aina nopeasti ja perusteellisesti viesteihin, kun kysyin häneltä neuvoa lopputyöhöni liittyvässä tai muussa asiassa, samoin talvella aloittanut ohjelman uusi assistentti.

Monille stipendiaattikollegoilleni tämä leppoisa järjestely tuntui sopivan mainiosti. Meistä suurin osa oli kokeneita toimittajia, jotka ovat tottuneet johtamaan ja aikatauluttamaan omaa työtään ja hallitsemaan laajoja asiakokonaisuuksia.

Ryhmässämme oli briljanteja ja mukavia ihmisiä Espanjasta, Italiasta, Ukrainasta, Venäjältä ja Yhdysvalloista sekä yksi briljantti ja mukava bonusjäsen Georgiasta. Enemmistö oli asunut Berliinissä tai muualla Saksassa jo ennen stipendivuotta, ja useampi teki koko ajan myös freelancetoimittajan töitä eri medioille. Yksi kollegoista muutti pois Berliinistä kesken lukuvuoden ja teki lopun ohjelmasta etänä.

Kaikesta tästä seurasi, että meistä ei muodostunut niin tiivistä ryhmää kuin olen ymmärtänyt joinain aiempina vuosina syntyneen. Vietimme kuitenkin pienemmällä porukalla paljon vapaa-aikaa yhdessä ja monen kanssa ystävyystyimme. Osan kanssa tapaamme jo lähitulevaisuudessa, kaikkia jään kaipaamaan.

Lopputyö opetti ja viihdytti

EJF-ohjelman vapaudesta seurasi, että ehdin opiskella yliopistolla monenlaista muuta. Huhti-heinäkuun kevätlukukaudella kävin muun muassa kursseilla, jotka käsittelivät protestiliikkeitä Saksassa toisen maailmansodan jälkeen ja poliittisia puolueita Brandenburgin, Saksin ja Thüringenin osavaltiovaalien alla.

Loka-helmikuun talvilukukaudella otin turhankin paljon kursseja. Osa liittyi lopputyöni aiheeseen (muistamisen politiikka, kolonialismi ja kieli), osa taas ei, kuten jo edellä mainittu ja ikävän ajankohtaiselta tuntunut kurssi Weimarin tasavallasta. Berliinin ja Saksan historiaa elokuvien kautta käsitellyt kurssi oli loistavan professorin ansiosta nautinnollinen, samoin kurssi Kiinasta globaalissa etelässä.

Koska en ollut tekemässä tutkintoa enkä tarvinnut opintopisteitä tai suoritusmerkintöjä, sovin monen luennoitsijan kanssa, että käyn kursseilla lähinnä kuunteluoppilaana. Luentojen seuraaminen ja keskusteluihin osallistuminen teetti silti työtä, sillä se vaati kymmenien artikkelisivujen kahlaamisen joka viikko.

Lopputyöni aihe liittyi Saksalle ja Suomelle yhteiseen historiaan Afrikassa. Tarkastelin sitä, millaisessa kontekstissa Saksan entinen siirtomaa Namibia esitetään nykyisin saksalaisessa mediassa. Päätin keskittyä kolmeen suureen päivälehteen, joilla on erilainen profiili ja kaikilla valtava yleisö. (Tahdoin ajatella, että suurilla sanomalehdillä on yhä vaikutusta siihen, millaisia mielikuvia suurelle yleisölle syntyy.)

Olen tietoinen siitä, että aihevalintani on joidenkin mielestä marginaalinen ja/tai menneisyyteen katsova. Rohkenen opponoida: keskustelu Saksan siirtomaahistoriasta ja kolonialismista ylipäänsä on mitä eniten elossa saksalaisessa yhteiskunnassa, vaikka se ei valtavirtaa olekaan. Kyse on pitkälti siitä, keiden ääniä halutaan kuunnella. Itsestäni keskustelu tuntuu relevantilta, luutuneita käsityksiä haastavalta ja eteenpäin katsovalta.

Tarkastelin lopputyössäni Frankfurter Allgemeine Zeitungin, Süddeutsche Zeitungin ja Bildin Namibia-juttuja kolmen vuoden ajalta. Lopputulema oli, että kolmen suuren saksalaislehden

Namibia-kuva muodostuu edelleen pääosin jutuista, joissa Namibiasta kerrotaan tavalla tai toisella kolonialismin kontekstissa.

Työn ääressä sekä viihdyin että opin uutta. Opin paitsi saksaa, myös uusia asioita saksalaisten suurten päivälehtien eroista ja tavoista käsitellä yhteiskuntaa. Opin myös paljon saksalaisista historiakäsityksistä ja nykypolitiikasta.

Ja viihdyin, sillä monet jutuista olivat esimerkiksi nokkelasti näkökulmitettuja tai muuten laadukkaita. Oli juttuja, joissa haastateltavat eivät pelkistyneet yhden funktion roolihenkilöiksi, vaan ihminen päästettiin samassa jutussa kertomaan useita, keskenään ristiriitaisiakin näkemyksiä. Ja juttuja, joissa vaikeita aiheita tutkittiin monelta eri kantilta hämmästyttävän linjakkaasti, vaikka olisi helposti voitu rönnsyillä yli kaikkien mahdollisten maksimimerkkimäärien ja lukijoiden keskittymiskyvyn.

Bulevardilehti Bildin juttujen parissa viihdyin välillä myös, mutta yleensä muista kuin edellä mainituista syistä.

(Vielä lopuksi: Saksan ja Suomen yhteinen historia nykyisessä Namibiassa liittyy tietenkin lähetystyöhön. Suomalaiset lähetystyöntekijät menivät alueelle alun perin saksalaisen lähetysseuran kutsumina ja päätyivät toimimaan pohjoisessa seuduilla, joilla saksalaisia oli vain vähän jos lainkaan. Myöhemmin suomalaiset päätyivät operoimaan Saksan siirtomaavallan ja paikallisjohtajien eräänlaisina välimiehinä.)

Turbulentti uutisvuosi

Stipendivuoteni oli ulkomaantoimittajalle kiinnostavaa aikaa, sillä sitä leimasi monenlainen maailmanpoliittinen ja sisäpoliittinen turbulenssi, joka näkyi paitsi uutisissa ja somessa, myös Berliinin kaduilla ja yliopistoilla.

Tätä kirjoittaessani näyttää siltä, että Saksan kotimaan tiedustelupalvelun useissa osavaltioissa äärioikeistolaiseksi määrittelemä AfD-puolue on saamassa suuren voiton syyskuun osavaltiovaaleissa itäisessä Saksassa.

Alkuvuonna monissa Saksan kaupungeissa nähtiin kymmenien ja satojen tuhansien ihmisten mielenosoituksia, kun tutkiva Correctiv-julkaisu paljasti Potsdamissa järjestetyn kokouksen, jossa oikeisto- ja äärioikeistopoliitikot keskustelivat niin sanotusta "remigraatiosta" eli suunnitelmasta karkottaa Saksasta miljoonia ihmisiä.

Olin itse paikalla Berliinissä, kun valtava ihmisjoukko kokoontui valtiopäivätalon edustalle kuuntelemaan puheita ja laulamaan pimenevässä pakkasillassa. Myös eri kaupunginosissa järjestettiin pienempiä mielenilmauksia. Oman enimmäkseen vihreitä ja vasemmistopuolueita äänestävän Kiezini pääkadulla seisojien sunnuntai-iltana ihmisketju kynttilöineen ja lauloi *Wehrt euch, leistet Widerstand / gegen den Faschismus hier im Land*. Mediassa spekulointiin mahdollisuudella kieltää AfD-puolue perustuslain vastaisena.

Sitten näytti käyvän niin kuin usein käy: suurten joukkojen energia haihtui. Nyt muun muassa kohuttu "remigraatio" on ollut mutkattomasti sloganina yhdessä AfD:n vaalimainoksista.

Suomalaisena kiinnostaa erityisesti se, että yhdeksi vaaliteemoista on noussut Ukrainan tukeminen, vaikka asiasta ei tietenkään päätetä osavaltiotasolla. Suomalaisittain valtavirtaiset asenteet eivät saa Saksassa mitenkään itsestään selvästi ymmärrystä. AfD:n ja idässä nousevan vasemmistopopulistipuolue BSW:n tavoin moni saksalainen vastustaa aseapua Ukrainalle ja haluaa rakentaa suhteita Venäjään. Eikä kyseessä ole vain entisen DDR:n alueen ilmiö, vaan myös läntisestä Saksasta löytyy monenlaista Venäjä-nostalgiaa. Siitä sain itse maistiaisia eräällä stipendivuoden aikana tekemälläni matkalla.

Myös Gazan sodan seuraaminen juuri Saksassa on ollut silmiä avaavaa. Vaikka voin sanoa tuntevani Saksan suhdetta omaan historiaansa, ilmaisutilan kapeus yllätti silti. Keskustelin aiheesta vuoden aikana paljon stipendiaattikollegoiden ja myös saksalaisten opiskelijoiden kanssa.

Opinahjomme Freie Universität oli yksi 1960-luvun opiskelijaliikkeen tukikohdista. Nyt todistin kampuksella Palestiina-tukimielenosoituksia, jotka poliisi lopetti lyhyeen. (Esimerkiksi toukokuun alun telttaprotestissa huudettiin poliisin mukaan Saksassa juutalaisvastaisina kiellettyjä iskulauseita.) Tapahtumat ylittivät yleensä ainakin berliiniläismedioiden uutiskynnyksen. Jälkipyykki jatkui pitkään, mielenosoittajia paheksuttiin laajalti.

Mielenosoitukset jakoivat myös opiskelijoita ja korkeakoulujen opettajakuntaa. Ainakin yksi omien kurssieni opettajista oli mukana avoimessa kirjeessä, jossa joukko yliopisto-opettajia puolusti opiskelijoiden oikeutta osoittaa mieltään. Toisen opettajan mielestä taas telttaprotesti sopikin lopettaa alkuunsa, koska mielenosoittajilla ei opettajan mukaan ollut aikomusta rauhanomaiseen vuoropuheluun.

Ihana, kotoisa Berliini

Kaiken kaikkiaan stipendivuoteni oli monella tavoin antoisa sekä ammatillisesti että henkilökohtaisesti.

Olin Berliinissä alusta asti kotonani. Tähän vaikutti moni tekijä.

Siihen nähden, että Berliinin asuntotilanne on katastrofi, sain onnekseni lähes täydellisen, joskin kalliin asunnon viehättävältä alueelta pohjoisesta Berliinistä, Pankow'n vehreästä Florakiezistä. Asiaan tietenkin liittyi *Vitamin B* eli suhteet siinä mielessä, että asunnosta vinkkasi entinen kollegani.

Monille Berliiniin muuttaville tai kaupungissa asuville koti kehäradan eli Ringin ulkopuolella on kauhistus, mutta itse suosittelen Florakieziä lämpimästi, samoin kuin monia muitakin Ringin ulkopuolisia alueita, joilla vuoden aikana vierailin. Toki olisin mielelläni istunut julkisissa alle kaksi tuntia päivässä, mutta FU:n yliopistokampukselle nyt on joka tapauksessa melkein kaikkialta Berliinistä pitkä matka, ellei sitten satu asumaan juuri sillä suunnalla kaupungin lounaiskulmassa.

Jatkoin Berliinissä monia vanhoja harrastuksiani ja sain niissä uusia ystäviä. Koin vahvaa kulttuurista sukulaisuutta sen kanssa, miten moni asia saksalaisessa yhteiskunnassa on

järjestetty. Myös saksalainen tapa kommunikoida ja olla maailmassa tuntui suomalaisittain tutulta. Erojakin on: kohtasin Saksassa toistuvasti sen tyyppistä avointa ystävällisyyttä, jollaisesta ei kotimaassa aina voi olla varma. Ei tosin aina Berliinissäkään.

Haluan esittää suuret kiitokset mittaamattoman arvokkaasta vuodesta Helsingin Sanomain Säätiölle. Kaikki sanat tuntuvat liian banaaleilta kertomaan, miten uskomattoman hienosta tilaisuudesta stipendivuodesta oli kyse. Vielen Dank!